
Chce ministerstvo vykleštit univerzity?

Chce ministerstvo vykleštit univerzity?

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

16.2.2012 Hospodářské noviny, Strana 11, Názory, autor: Pavel Mertlík

Vysokoškolská reforma, kvůli které dnes protestují studenti i pedagogové, vychází ze dvou koncepčních omylů. V prvním případě jde o to, jak vymezit vztah studentů k vysoké škole. Návrh reformy vychází z toho, že studenti jsou zákazníci svých škol. Podle mého názoru bychom je ale měli považovat za akademické občany, členy akademické obce. Univerzita je společenství badatelů, kteří kriticky studují existující poznatky o světě a v návaznosti na ně samostatně a originálně svět zkoumají a snaží se o něm dobrat pravdy. Jsou mezi nimi zkušenější - graduovaní, to jest profesori a další s nižšími grády, kteří vyučují novice a méně zkušené, dosud negraduované. Mají různé postavení, ale všichni jsou na jedné lodi a společně směřují za poznáním, které testují a prověřují v učených disputacích. Tak tomu je nebo má být na univerzitách od věků a odtud, z podstaty univerzity jako badatelského společenství, vyplývají akademické svobody a akademická samospráva. Je ovšem přirozené, že státní moc - zejména totalitní a autoritářské režimy, ale zdaleka nejen ony - se snaží univerzitní výsady potlačit nebo omezit. Kritické myšlení a svobodné bádání bývá pro státní moc nepohodlné a nepříjemné a pro špatnou státní moc je často vysoce nebezpečné.

Obranný reflex státu U nás jsme se dočkali restituce akademických svobod po desetiletích jejich potlačování před dvaadvaceti lety. Nyní státní moc pracuje na jejich omezení, na přeměně akademické samosprávy v ornamentální ozdobu vysokých škol a na jejím nahrazení zvnějšku mocensky dosazenou rozhodovací strukturou (přesun rozhodovacích pravomocí z akademických senátů na správní rady tvořené osobami, které nejsou členy akademické obce) a také na reglementaci obsahu vysokoškolského vzdělávání (vláda může nařízením definovat „kvalifikační rámec“ a základní charakteristiky vysokoškolského vzdělání ... vyzná se v nich zřejmě lépe než graduovaní akademičtí občané jak z dotyčné univerzity, tak jejich kolegové a účastníci formálních i neformálních „peer review“ z univerzit konkurenčních). V kontextu poznatků o snižující se kvalitě vládnutí v ČR (viz např. každý rok pravidelně se opakující pokles hodnocení konkurenceschopnosti české vlády a veřejného sektoru ročenkami World Competitiveness Yearbook a World Competitiveness Report) to ale jen těžko může někoho překvapit. Je to sebeobranný reflex státní moci, přirozený, ovšem kontraproduktivní a společensky škodlivý. Snaha státní moci o potlačení principu akademického občanství a o jeho náhradu vztahem dodavatel-zákazník je organickou součástí této snahy o omezení akademických svobod a akademické samosprávy univerzit.

Vztah vysoké školy a studentů jako poskytovatele služby a zákazníků má smysl u profesního vzdělávání, které nemá vědecké ambice. Dojde-li k rozdělení vysokých škol na univerzity (badatelsky orientované) a neuniverzitní vysoké školy poskytující odborné profesní vzdělání (jako např. německé Fachhochschulen), může uplatnění klientského modelu vztahu školy a studenta zákazníka na neuniverzitních vysokých školách být rozumné. V praxi to tak ostatně u nás víceméně funguje v sektoru soukromých vysokých škol. Použití tohoto modelu u univerzit by však znamenalo vykleštění jejich podstaty. Navíc by bylo i v rozporu s existující praxí u nás i ve světě: na univerzitách přece pokročilí studenti - doktorandi a nejlepší studenti magisterského studia - zajišťují významnou část badatelského výzkumu. Doktorandi a postdokové v nejproduktivnějším vědeckém věku bývají cennou součástí „lidského kapitálu“, kterým univerzity disponují, a ve vyšších stupních vysokoškolského studia také je, anebo by být mělo, těžiště činnosti univerzit. Jsou snad takoví studenti pouhými klienty své alma mater? S tvůrčím přínosem studentů ostatně počítají studijní předpisy, které přece požadují původnost a poznatkovou přínosnost absolventských kvalifikačních prací (u bakalářského studia to, pravda, při jeho dnešní masovosti není příliš realistický požadavek).

Vysokoškolské vzdělání není soukromý statek Absolventi vysokých škol mívají vyšší příjmy než osoby se středním a nižším vzděláním. U nás je tato diference, kvůli dosud relativně nízkému podílu vysokoškoláků na trhu práce, ve srovnání např. se západoevropskými zeměmi zvláště výrazná, jakkoli se v poslední době již začíná snižovat - vysokoškoláků rychle přibývá a na trhu práce se musí často spokojit s pozicemi, které tradičně zaujímal středoškoláci. Je zřejmé, že investice do vzdělání se vyplatí a trh vysokou kvalifikaci oceňuje. Vysokoškolské vzdělání bezesporu má nebo může mít atributy soukromého statku.

Také ale platí, že s růstem vzdělanosti populace zpravidla roste konkurenceschopnost ekonomiky. Vyšší vzdělanost generuje více pracovních míst. Společnost vzdělaných lidí bývá kultivovanější, slušnější, ohleduplnější, humánnější, poměry v ní bývají méně drastické a méně ponižující. Jistě, není tomu tak vždy, historie zná řadu případů

opačného vývoje včetně zločinného zneužívání vysoké kvalifikace. Ale obecná tendence taková není. Vysoké vzdělání tak zpravidla má přínos i pro ostatní. Často pomáhá zvyšovat i jejich důchody. To jsou atributy veřejného statku.

Navíc existuje řada oborů vysokoškolského vzdělání, kde souvislost důchodů se stupněm kvalifikace je slabá, pokud vůbec nějaká. Např. čeští učitelé a učitelky o tom vědí své.

Vysokoškolské vzdělání je tedy smíšený statek. Ani čistě soukromý, ani čistě veřejný. Roste-li význam vzdělání jako nabývacího titulu důchodů, pak roste i podíl soukromé složky statku vzdělání, alespoň donedávna. S masovým rozšířením vysokoškolského vzdělání se tato vazba zřejmě začíná měnit - a to tak, že trh začíná rozlišovat mezi špičkovým a „standardním“ vysokoškolským vzděláním.

Školné na vysokých školách je rozumný koncept, pokud vychází z tržní hodnoty vysokoškolského vzdělání, resp. přesněji z rozdílu mezi tržní cenou vysokoškolského a středoškolského vzdělání. Stejně rozumný je ovšem koncept veřejného financování - podíl veřejných rozpočtů na financování vysokých škol by měl odpovídat míře, v níž má vysokoškolské vzdělání odpovídající atributy veřejného statku. Poměr mezi veřejnými a soukromými benefity z něj není u různých oborů stejný a tomu by měl odpovídat i poměr mezi veřejnou a soukromou složkou financování. U řady „neziskové“ orientovaných studijních oborů by měl být podíl soukromé složky, tj. školného, logicky nulový nebo blízký nule.

A ještě poznámka k tvůrčí činnosti studentů a jejich odborným výsledkům vytvořeným v rámci studia - tady by podle logiky trhu naopak měla platit vysoká škola studentovi, pokud z jeho práce a jejích plodů benefituje.